

Tuomas Hannikainen

Sibeliuksen Scaramouche

Jean Sibeliuksen mittavaa näyttämömusiikkituotantoa esitetään Finlandiaa ja Valse Tristeä lukuunottamatta hyvin harvoin, näyttämölistettynä ei juuri koskaan. Sibeliuksen aikaisia esittäjiä, kuten teatteriorkestereita, tai esitysformaatteja, kuten balettipantomiiimia ei ole enää olemassa.

Pyrin taiteidenvälisyydestä kiinnostuneena kapellimestarina etsimään Sibeliuksen näyttämömusiikille sellaisia esittämisen tapoja, jotka voisivat nykypäivänä olla toimivia ja kiehtovia, jotta nämä harvinaisen hienot teokset löytäisivät tiensä konserttiohjelmiin.

Balettipantomiiimi Scaramouche (Op. 71, 1913) on Sibeliuksen mittavimpiin kuuluva sävelteos. Scaramouche on sävelletty alun perin Poul Knutsenin Commedia del arte -vaikutteiseen librettoon. Sävelteos ajoittuu mielenkiintoiseen taitteeseen niin Sibeliuksen henkilökohtaisessa elämässä kuin säveltäjähistoriassakin. Neljännen sinfonian nuivan vastaanoton jälkeen hän ei oikein tiennyt, millä linjalla jatkaisi. Sibelius kaavaili erilaisia oopperahankkeita, mutta ne eivät toteutuneet. Straussin Salomen näkeminen ei nostanut hänen itsetuntoaan.

Kotirintamalla Sibelius paini "economican" kanssa. "Kotirauhani ja perheonneni ovat lopussa sen vuoksi, etten kykene ansaitsemaan rahaa... Mikä helvetti". Itsetuhoisiin pohdintoihin yltyneitä ajatuksia lietsoi psykiatri-veljen sairastuminen "ylirasitukseen ja anemiaan". "Mieli hyvin sairas...laukaus olisi minulle nyt paras."

Scaramouche on Sibeliuksen omaperäisin, mutta vähiten tunnettu suurteos – eräänlainen unohdettu aarre. Musiikki on monin paikoin radikaalia ja dissoinoivaa, ehkä villeintä Sibeliusta. Toisaalta se sisältää pitkiä, lähes viihteellisiä tanssijaksoja.

Päiväkirjamerkintöjen perusteella teoksen säveltäminen aiheutti Sibeliukselle paljon tuskaa. Hän kirjoitti 21.6.1913: "Scaramouche-sopimuksen allekirjoittaminen on tuhonnut minut... Löin raivoissani puhelimen rikki... Koko maailmanmaineeni on vaakalaudalla".

Ensiesityskritiikit kuvailivat musiikin olevan nerokasta: "Musiikki kiehtoi ja taikoi esiin taianomaisen huminan, se viuhui ja ulvoi jäätävää tuskaansa. Intohimon tutkimaton ja ikuinen arvoitus ilmeni mustassa mystiikassa ja käsittämättömässä visiossa... Musiikissa oli samalla kertaa suomalaisen mestarin kekseliäisyyttä ja häikäilemätöntä voimaa sekä demonista villeyttä ja hänen miltei perverssiyttä hipovaa raffinoivuuttaan...". (Politiken 13.5.1922)

Scaramouchen musiikki on konserttiesitystä ajatellen haasteellinen. Se kaipaa näyttämöllisyyttä ehkä enemmän kuin mikään muu Sibeliuksen teos. Teoksen puolivälissä musiikki alkaa kerrata ja kehittää jo aiemmin kuultua fragmentoituen, ohentuen ja jopa lähes pysähtyen.

Draaman kiinteyden ja nykyisten konserttinormien vuoksi olen tiivistänyt musiikin noin puoleen alkuperäisestä, yli tunnin kestostaan. Nyt kuultavan esityksen prologiksi olen liittänyt pari rajua purkausta teoksen puolivälistä. Sen jälkeen musiikki etenee kronologisessa järjestyksessä hyppien toistuvien ja pysähtyneiden jaksojen yli. Musiikin muokkaustyö on osa

Sibeliuksen näyttämömusiikista valmistelevaani taiteellista tohtoraattia ja se on tapahtunut Sibeliuksen perikunnan luvalla.

Tutkijat ovat esittäneet, että Sibelius tarttui usein sellaisiin aiheisiin, jotka peilaavat hänen omaa elämäänsä. Sibeliuksen henkilöhistoriasta ja sävellystyöstä saa autenttisimman kuvan tutustumalla hänen päiväkirjoihinsa ja laajaan kirjeenvaihtoon. Nämä elävästi kirjoitetut tekstit synnyttivät mieleeni ajatuksen korvata Knutsenin libretto kokonaan Sibeliusten omilla teksteillä, eli Scaramouchen säveltämiseen liittyvillä päiväkirjamerkinnöillä sekä Aino-vaimon kanssa käydylä, eri elämänvaiheisiin liittyvällä kirjeenvaihdolla. Tekstien valinnoissa olen pitänyt mielessäni myös alkuperäisen libreton pääkäänteet.

Valituista tekstiotteista koostamani fiktiivinen tarina on toiminut Scaramouchen dramatisoinnin pohjana ja käsikirjoituksena. Elokuvan keinoin toteutetun visualisoinnin tavoitteena on ollut musiikin, kuvan ja tekstin orgaaninen esteettinen ja sisällöllinen vuoropuhelu. Kuvakerronta viittaa Scaramouche teoksen symbolistiseen ja unenomaiseen, realismiin ja alitajunnan akanvirroissa liikkuvaan sielunmaisemaan.